

Ἐν τῷ 119^φ ἀποσπάσματι μνημονεύονται τὰ ἑξῆς : «*ἦθος ἀνθρώπου δαίμων*» (Στοβ., Ἀνθ., IV, 40, 23) τὸ ἦθος ἐνταῦθα ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ χαρακτήρος· καὶ χαρακτῆρα νοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν ψυχικῶν ιδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, αἵτινες προσδιορίζουσι τὰς πράξεις αὐτοῦ, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ μόνιμος τρόπος τοῦ πράττειν.

Αἱ ψυχικαὶ ὁμοῦς ιδιότητες ἀπορρέουσι πᾶσαι ἐκ τῆς παγκοσμίου ψυχῆς, ἥτοι τῆς ψυχῆς τοῦ Σύμπαντος· καὶ ψυχὴν τοῦ Σύμπαντος καλεῖ ὁ Ἡράκλειτος τὴν ἐννοίαν τοῦ «ἀρχηγόνου πυρός», τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποῦν ἡ ἐννοία ἀντιπροσωπεύεται ἐνταῦθα διὰ τῆς λέξεως «δαίμων»¹.

Ἐπομένως ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ σταθερὰ δηλαδὴ κατευθύνσις τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, πηγάζει ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ σύμπαντος, ἥτοι τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ 78^φ ἀποσπάσματι τοῦ Ἐφεσίου μνημονεύονται τὰ καίτωσι : «*ἦθος γὰρ ἀνθρώπειον μὲν οὐκ ἔχει γνώμης*», *θεῶν δὲ ἔχει*»² (Ἔρωγ., Κατὰ Κέλσου, VI, 12, σ. 82, 23, Koetschau).

Ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀποσπάσματι ὁ Ἡράκλειτος συμπληροῖ καὶ ὀλοκληροῖ τὴν σκέψιν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα φαίνεται, ὅτι ὁ Ἐφέσιος ἀρνεῖται εἰς τὸν ἀνθρώπον τὴν δυνατότητα τῆς γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς καὶ γενικῶς τὴν ἰκανότητα, ὅπως πράξῃ οὕτως τὸ ὀρθόν.

Κατ' αὐτὸν αἱ ψυχικαὶ ἐκεῖναι ιδιότητες, αἵτινες ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ Σύμπαντος, καὶ ἀπαρτίζουσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις πάλιν ἔχει τὸν κέντρον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, θὰ ἔδει νὰ κατευθύνωσι τοῦτον εἰς τὴν γνώσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ εἰς

σ. 363 κ.ἑξῆς, ἰδὲ E. Hoffmann, Die Sprache und die archaische Logik, Tübingen 1926 (= Heidelberger Abhandlungen zur Philosophie und ihrer Geschichte, 8 (Herausgegeben von Ernst Hoffmann und Heinrich Rickert)) πρβ. ἀκόμη O. Gigon, ἐνθ' ἄνωγ., ἐν ἀποσπ. 78 καὶ 119. Περὶ τοῦ ἀπ. 119 ἰδὲ καὶ τὰς σκέψεις τοῦ M. Heidegger.

1. Ὅτι ἡ λέξις δαίμων ἔχει πλὴν τῆς σημασίας τοῦ θεοῦ καὶ πλείστας ἀκόμη σημασίας, ὡς τὴν τῆς τύχης, εἶναι γνωστόν. Τὰ τοιαῦτα ὑπάρχουσιν ἐν ἀφθονίᾳ παρὰ E. W. Rohde, Psyche, Tübingen 1910 (5^η καὶ 6^η ἐκδόσις).

2. Ὁ Werner Jaeger ἐν Theology of the early Greek Philosophers, Oxford 1947, σ. 233 θεωρεῖ τὴν «γνώμην» ὡς γνώσιν τοῦ μέτρου καὶ σχετίζει ταύτην διὰ τῶν ἀποσπασμάτων 30 καὶ 31, ὅτι δὲ ἡ γνώμη ἔχει τὴν σημασίαν τῆς γνώσεως πρβ. ἐν Θεόγνιδι, στίχ. 1171.

3. Περὶ τοῦ 78^{ου} ἀποσπάσματος (βιβλιογραφικῶς) πρβ. τὰ ἐν σελίδι 37 ὑποσημ. ὁ μνημονευόμενα. Ἰδὲ καὶ A. N. Ζοῦμπου, Καταλογικὰ προβλήματα παρ' Ἡρακλείτου, Ἀθηνᾶ 63 (1959), σ. 301 κ.ἑξῆς ὡς καὶ Varria Heraclitea, Πλάτων 13 (1961), σ. 70 κ.ἑξῆς.

E. J. Annas π. 11
IOANNIS A. 2006

τὴν δρθὴν ὁδὸν τοῦ πράττειν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα δυστυχῶς δὲν προσφέρονται διὰ τὸν ἄνθρωπον εἰμὴ μόνον διὰ τὸ θεῖον.

Ὁ Ἡράκλειτος θεωρεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὡς μοῖραν τοῦ θείου πυρός, τῆς παγκοσμίου ψυχῆς, ἣτις εὑρίσκεται ἐγκλωβισμένη ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ σώματος: «*ὅτε μὲν γὰρ ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν τεθνάναι καὶ ἐν ἡμῖν τεθάρθαι, ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν*»¹ (= Σέξτος Ἐμπειρικός, Πρὸς Πυρρ., III, 230).

Ἐπομένως ὁ Θεὸς θὰ ἔδει ὑπὸ τὴν μορφήν ψυχῆς-πυρός νὰ κατευθύνῃ ἐκάστου τὰς πράξεις καὶ συνελπῶς τόσον ἢ νόησις, ὅσον καὶ ἢ βούλησις αὐτοῦ νὰ ἐξησφάλιζον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πράξιν τοῦ δρθοῦ, πλὴν ὁμως διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, καθ' οὓς ἢ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποθνήσκει ζῶντιος ἔτι τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἐπιτυγχάνονται τὰ ἀνωτέρω, διότι «*τῷ μὲν θεῷ καλὰ πάντα καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια, ἄνθρωποι δὲ ἢ μὲν ἀδίκᾳ ὑπεκλήφασιν ἢ δὲ δίκαια*»² (ἀπ. 102).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφὲς καθίσταται ὅτι ὁ Ἡράκλειτος θεωρεῖ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀνεξαρτήτους τῆς θείας Οὐσίας³, ἂν καὶ θὰ ἠῤῃχετο οὗτος, ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐξηριτᾶτο παντάπασι ἐκ τοῦ θείου, ἀλλὰ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας αὐτοῦ πάντες οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀκολουθοῦσι τὸν «*κοινὸν*» καὶ «*θεῖον λόγον*», ἐν ᾧ κατ' αὐτὸν θὰ ἔδει «*ἔπεθαι τῷ (ξυνῷ, τουτέστι τῷ) κοινῷ*» ξυνὸς γὰρ ὁ κοινός» (ἀπ. 2 = Σέξτ. Ἐμπ., Πρὸς Μαθημ., VII, 133).

Ταῦτά εἰσιν ἱκανά, ἵνα δείξωσιν ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου ἀδυνατεῖ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν βούλησιν αὐτοῦ εἰς πράξεις δρθάς, διότι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν γινώσκει τὸν «*θεῖον λόγον*» καὶ πράττει ἐπομένως οὗτος κατὰ τὸν «*ἀνθρώπειον*».

20. Ἐν ἄλλῳ τινὶ ἀποσπάσματι μνημονεύονται τὰ κάτωθι: «*πυρός τε ἀνταμοιβῆ τὰ πάντα καὶ πῦρ ἀπάντων ὁκωσπερ χρυσοῦ χρήματα καὶ χρημάτων χρυσός*» (ἀπ. 90 = Πλουτ., Περὶ Εἰ 8, σ. 388 E).

Τὸ μνημονευθὲν ἀπόσπασμα δύναται νὰ διακριθῇ εἰς δύο θέσεις ἐν τῇ πρώτῃ θέσει διαφαίνεται τὸ περιεχόμενον τοῦ 10ου ἀποσπάσματος τοῦ Ἐφεσίου (Ἄριστ., Περὶ κόσμου 5. 396 b 7): «*καὶ ἐκ πάντων ἐν καὶ ἐξ ἐνός πάντα*», ἣτοι «*ἐκ πυρός τὰ πάντα συνεστάναι καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεσθαι*» (Διογ. Λαερτ., IX, 7), ἢ ἀκόμη «*ἐκ πυρός γὰρ*

1. Περβ. καὶ τὰ ἐν σελίδι 35 κ. ἐξῆς μνημονευόμενα.

2. Περβ. O. G i g o n, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 146.

3. Περβ. A. N. Ζοῦμπον, Τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως κατ' Ἡρακλείτῳ, Ἀθήναι 1958, σ. 5 κ. ἐξῆς.

τά πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς πῦρ πάντα τελευτᾶν»¹ ('Αριστ., Μεταφ. Α 3. 984 a 7. — Σιμπλ., Φυσ. 23, 33 (θεωρ., Φυσ. ἀπ. 1, 1), 475)).

Ἐν τῇ δευτέρᾳ θέσει « ὡς ἂν χρυσοῦ χρήματα καὶ χρημάτων χρυσός » παρέχεται ὑπὸ τοῦ Ἐφέσιου παραδείγμα, διασαφήσεως χάριν, καθ' ὃ τὸ « πῦρ » προσλαμβάνει τὴν ἔννοιαν τοῦ « χρυσοῦ » καὶ τὰ « πάντα » τὴν τῶν « χρημάτων » (= πραγμάτων ἔχοντων ἀξίαν ἀγοραστικὴν) καὶ οὕτω πῶς λαμβάνει χώραν, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ τῆς γνωστῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συναλλαγῆς : χρυσοῦ χρήματα (= πῦρὸς πάντα) ὡς καὶ « χρημάτων χρυσός » (= καὶ πῦρ ἀπάντων).

21. Ἐν τῷ 16^ο ἀποσπάσματι τοῦ Ἡρακλείτου περιλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως (Παιδαγ., II, 99 (I 216, 28, Stählin)) τὰ ἑξῆς : « λήσεται μὲν γὰρ ἴσως τὸ αἰσθητὸν φῶς τις, τὸ δὲ νοητὸν ἀδύνατόν ἐστιν, ἢ ὡς φησὶν Ἡρ. τὸ μὴ δύνόν ποτε πῶς ἂν τις λάθῃι »

Ὅτι ὁ Ἡρακλείτος ὑπονοεῖ τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω φῶς, ὡς νοητὸν (= μὴ δύνόν ποτε)² εἶναι καταφανές, πλὴν ὅμως τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐνέχει καὶ χαρακτηρισθῆναι θεολογικόν (Ἰδὲ Capelle ἐνθ' ἀνωτ., σ. 138) δι' αὐτοῦ ὁ Ἐφέσιος ὑπαινίσσεται τὸ θεῖον (: πῦρ : φῶς = νοητὸν), ἐνώπιον τοῦ ὁποῦ οὐδὲν προᾶγμα δύναται νὰ κρύπτεται (περὶ τοῦ ἀνωτέρω ἀποσπάσματος Ἰδὲ Zeller 843, 4. — Gomperz, S. B. Wien., Ak. 113, σ. 1004 κ. ἑξῆς. — Gigon, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 137 κ. ἑξῆς), τουτέστιν ὁ φιλόσοφος παρουσιάζει διὰ τῆς μνημονευθείσης ἐκφράσεως τὴν πανσοφίαν τοῦ ἀνωτάτου ὄντος, τοῦ ἑνός, διότι τοῦτο πράγματι « ἐπίσταται γνώμην ἐτεῆ κυβερνῆσαι πάντα διὰ πάντων » (ἀπ. 41³ = Διογ. Λαερτ., IX, 1 (κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ H. Snell)).

22. Ἐν τινι ἀποσπάσματι τοῦ Ἡρακλείτου μνημονεύονται τὰ κάτωθι : « Διδάσκαλος δὲ πλείστων Ἡσίοδος ταῦτον ἐπίσταται πλεῖστα εἰδέναί, ὅστις ἡμέρην καὶ εὐφρόνην οὐκ ἐγέγνωσκεν » ἔστι γὰρ ἐν (ἀπ. 57⁴ = Ἰππολ., Περὶ αἰρέσε. IX, 10).

Τὸ μνημονευθὲν ἀπόσπασμα, πλὴν τῶν ἐχθρικών τοῦ Ἡρακλείτου διαθέσεων ἔναντι τοῦ Ἡσίοδου (πρβ. καὶ τὰ περιφρονητικοῦ

1. Περὶ τοῦ 10^{ου} ἀποσπάσματος (βιβλιογραφικῶς) πρβ. σ. 50, 3.

2. Πρβ. πῦρ ἀείζων (= ἀπ. 30).

3. Περὶ τοῦ 41^{ου} ἀποσπάσματος (βιβλιογραφικῶς) πρβ. σ. 35, 3.

4. Πρβ. H. Franke l, ἐν Am. Journ., Phil. 69 (1938), σ. 305-337 τοῦ αὐτοῦ, Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums, New York 1951 (Heraklit, σ. 478-486). — G. S. Kirk, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 155-161. — W. Kranz ἐν Hermes 69 (1934), σ. 115. — K. Reinhardt, Parmenides, σ. 117, 233-237.

περιεχομένον ἀποσπάσματα τοῦ Ἐφεσίου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς τότε ποιητὰς καὶ φιλοσόφους, ἦτοι τὰ 42, 40, 129) ἐνέχει καὶ τὴν ἐξῆς δυσκολίαν· τίνα τρόπον δηλαδὴ ἐν προκειμένῳ νοεῖ ὁ φιλόσοφος τὴν ἔννοιαν τῆς ταυτότητος ἡμέρας καὶ νυκτός· θεωρεῖ δηλαδὴ οὗτος ὅτι ἡ ἡμέρα διαδέχεται τὴν νύκτα καὶ ἀντιθέτως οὕτως, ὥστε πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσιν ὁμοῦ τὴν εἰρημένην τῆς ταυτότητος ἔννοιαν; ἢ ἄλλως πως; καθ' ἡμᾶς ἡ ταυτότης αὕτη δὲν τυγχάνει ἐπακολούθημα χρονικῆς ἀπλῶς διαδοχῆς, ἀλλ' ὡς ἀντιθέσεις εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ « ἓν » καὶ τὸ « ἕτερον »· ἡ ἔννοια τῆς ἀντιθέσεως ὡς ταυτότητος δύο ἐννοιῶν καθ' Ἡρακλείτου δὲν ὑφίσταται ὡς διαδοχὴ, ἀλλ' ὡς παρουσία ἀμφοτέρων, διότι ἀκριβῶς τὸ « ἓν » εἶναι συγχρόνως καὶ « πολλὰ » καὶ ἀνάπαλιν κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἐφεσίου (ἀπ. 10 ('Ἀριστ., Περὶ Κόσμου B. 396 b 7): ἐκ πάντων ἓν καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα).

Πρὸς διευκρίνησιν τῶν ἀνωτέρω προσάγω καὶ τὸ 67ον ἀπόσπασμα αὐτοῦ¹ (= Ἰππόλ. IX, 10): «ὁ θεὸς ἡμέρη εὐφρόνη, χειμὼν θέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λιμὸς»· αἱ ἀντιθέσεις αὗται τοῦ μνημονευθέντος ἀποσπάσματος δὲν ἀποτελοῦσι ταυτότητα ἀντιθέσεων κατόπιν χρονικῆς διαδοχῆς, καθ' ἣν δηλαδὴ ἡ ἡμέρα εἶναι ἀπότοκος τῆς νυκτός, ὁ χειμὼν τοῦ θέρους, ὁ πόλεμος τῆς εἰρήνης, ὁ κόρος τοῦ λιμοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι αὗται συγχρόνως καὶ τὸ « ἓν » καὶ τὸ « ἄλλο »· πάντα ταῦτα εὐρίσκονται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Ὑπεριάτου ὄντος, τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πότε ἡμέρα καὶ πότε νύξ, ἡ ἔννοια δηλαδὴ τῆς ἐνότητος δὲν προέροχεται ἐξ ἀντικαταστάσεως, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ θεῖον εἶναι συγχρόνως « ἡμέρη τε καὶ εὐφρόνη ».

Ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ αἱ ἀνωτέρω ἀντιθέσεις ὑφίστανται συνένωσιν καὶ ἄρσιν· ἐν εἶδος « coincidentiae oppositorum », ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Νικόλαος Cusanus (1401 - 1464).

Τέλος, εἰς τὰς ἀνωτέρω περὶ τοῦ μνημονευθέντος ἀποσπάσματος παρατηρήσεις σχέσιν ἔχει καὶ τι ἀπόσπασμα τοῦ Ἐφεσίου, ὃ μνημονεύει ὁ Πλούταρχος (ἀπ. 106² = Πλουτ., Κάμιλ. 19): «...Ἐπέπληξεν Ἡσιόδῳ ἀγνοοῦντι φύσιν ἡμέρας ἀπάσης μίαν οὖσαν» (πρβ. Α. Ν. Ζοῦμπον, Παρατηρήσεις εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Ἡρακλείτου, Ἀθήναι 1956). Ἐν τῷ παρεχομένῳ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀποσπάσματι δίδεται

1. Περὶ τοῦ 67ου ἀποσπάσματος (βιβλιογραφικῶς) πρβ. σ. 81, 8.

2. Πρβ. O. Gigon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 182. — W. Kranz, Hermes 69 (1934), σ. 115. — Kirk, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 157 - 160. — K. Reinhardt, Parmenides, σ. 177.

ὕπὸ τοῦ Capelle (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 157, 1) ἢ καί τῳδε ἐξηγήσεις: « Herakleitos verachtet den Aberglauben an « gute » und « böse » Tage, Zumal in Hesiods « Werken und Tagen » » καὶ εἶναι δυνατὸν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Capelle ὁ Ἡρακλείτος νὰ αἰσθάνηται περιφρόνησιν τινα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τοῦ Ἡσίοδου δεισιδαιμονίαν, διὰ τὸ τελευταῖος διέκρινεν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ « Ἔργα καὶ ἡμέραι », τὰς ἡμέρας εἰς « καλὰς » καὶ εἰς « κακὰς » πέραν δὲ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης ὁ Ἡρακλείτος ἐδίδασκε τὴν ἐνότητα τῶν ὁποιωνδήποτε ἀντιθέσεων καὶ ἐπομένως « φύσιν ἡμέρας ἀπάσης μιαν οὖσαν »¹.

28. Ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν 12b: « καὶ ὁ κυκεῶν διίσταται (μὴ) κινούμενος » καὶ 12ba: « Μὴ ἐπιλήθῃ ἡμῖς πλοῦτος ἔργετιοι, ἴν' ἐξελέγχοισθε πονηρευόμενοι » (Τζέτζης εἰς Ἀριστοφ., Πλουτ. 88 (Ambr., Paris)) δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις τὰ ἐξῆς: ἐν τῷ πρώτῳ ἀποσπάσματι ὁ Ἡρ. διδάσκει τὰ ἐκ τῆς κινήσεως διὰ τοῦ « κυκεῶνος » κλεονεκτήματα ὁ « κυκεῶν », ὡς γνωστὸν, εἶναι ποτὸν τι, τὸ ἄποϊον περιέχει πλὴν ἄλλων καὶ ἄλευρον ἐκ κριθῆς (τὰ ἐν τῷ ποτῷ τούτῳ διάφορα στοιχεῖα ἔπρεπε νὰ κινήθωσιν αὐτως, ὥστε ταῦτα νὰ ἀποτελέσωσι διὰ τῆς κινήσεως ἐν κρᾶμα ἐκ τῶν ἀνωτέρω στοιχείων, τουτέστι τὸν « κυκεῶνα »).

Τὸ τοῦ « κυκεῶνος » ὕπὸ τοῦ Ἐρασίμου μνημονευθὲν ὡς παρῶδειγμα δὲν ἐλέχθη ὑπὸ τούτου τυχαίως καὶ ἀτόπως: ἔπειτα ἐν τῷ ἑτέρῳ ἀποσπάσματι ἐκφράζεται ἡ « εὐχὴ » τοῦ Ἡρακλείτου πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, ὅπως οὗτοι μὴ στερηθῶσι τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν.

Ἡ ἀνωτέρω τοῦ Ἡρακλείτου ἐκφρασις φέρει πρὸς ἡμῶν τὸ ἐξῆς τοῦ Πλουτάρχου χωρίον: « οἱ δὲ συμβολικῶς ἄνευ φωνῆς ἢ δὴ φράζοντες οὐκ ἐπαινοῦνται καὶ θαυμάζονται διαφερόντως: ὡς Ἡρ. ἀξιούτων αὐτὸν τῶν πολιτῶν γνώμην τιν' εἰπεῖν περὶ ὁμοιοῦς, ἀναστὰς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ λαβὼν ψυχροῦ κόλωνα καὶ τῶν ἀλφειῶν ἐπιπάσας καὶ τῷ γλῆ-

1. Φαίνεται ὅτι ὁ Σενέκας (= ἐπιστ. 12, 7) διέσωσεν ἐν λατινικῇ μεταφράσει τὰς ἀνωτέρω σκέψεις τοῦ Ἡρακλείτου (= unus dies pars omni est). Ὁ H. Diels περὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: « Seneca fügt zu « hoc alius aliter excepit: dixit enim parem esse horis... alius ait parem esse unum diem omnibus similitudine » (= Frg. 4. Vorsokr., I⁴, σ. 98 ἐν κριτικῷ ὑπομνήματι.) — Ἡρβ. καὶ τὴν ὑπ' ἡμῶν δοθεῖσαν παλαιότερον εἰς τὸ μνημονευθὲν ἀπόσπασμα ἐρμηνείαν. (· A. N. Ζουμπίου, Das 106^e Fragment des Herakleitos unter dem Licht der neueren Kritik, Athen 1956).

χωνι κινήσας ἐκπιὼν ἀπῆλθεν, ἐνδειξάμενος αὐτοῖς, ὅτι τὸ τοῖς τυχοῦσιν ἀρκεῖσθαι καὶ μὴ δεῖσθαι τῶν πολυτελῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ διατηρεῖ τὰς πόλεις» (= περὶ ἀδολοσχίας 17, σ. 511 8 C. Περβ. καὶ Σχόλια Ὁμήρου ΒΤΖ Κ. 149 — ἰδὲ ἐκίσης Θεμιστιον, Περὶ ἀρετῆς, σ. 40 (= Rheinisches Museum 27, 1872, 456) ὡς καὶ E. Zeller, Philos. d. Griechen I^o, σ. 591, 3). Τὸ ἀνωτέρω χωρίον θὰ ἀφορᾷ ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν πολιορκίαν τῆς πόλεως Ἐφέσου, δι' ἧς μεταξὺ ἄλλων ἐπέτυχον οὗτοι νὰ προκαλέσωσι καὶ τὴν σπάνιν τῶν τροφίμων εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ἢ ὡς ἀνω πολιορκία θὰ ἐγένετο μεταξὺ τῶν ἐτῶν 500-493¹, ὅταν δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ Πέρσαι τὰς πολεμικὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Ἴωνικῶν πόλεων, ἕνεκα τῆς τότε ἀποστιασίας αὐτῶν (περβ. Ἡρόδοτον VI, 1 κ.ἐξῆς).

Κατὰ τὴν κρίσιμον λοιπὸν ταύτην στιγμὴν παρουσιάσθη ἐν μέσῳ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Ἐφέσου, κατ' ἐπίμονον ἀξίωσιν τούτων, ὁ φιλόσοφος Ἡράκλειτος, ὅπως εἶπη ἢ καὶ πράξῃ τι πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως ἔτι ὁ Ἐφέσιος, πάντοτε κατὰ τὸ πλουτάρχειον χωρίον, « ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ λαβὼν ψυχροῦ κύλικα καὶ τῶν ἀλφίτων ἐπιπάσας καὶ τῷ γλήχωνι κινήσας ἐκπιὼν ἀπῆλθεν ».

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἔδειξεν, ὅτι ἵνα τηρῇ τις τὰς πόλεις ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ θὰ πρέπη οἱ κάτοικοι τούτων « τὸ τοῖς τυχοῦσιν ἀρκεῖσθαι καὶ μὴ δεῖσθαι τῶν πολυτελῶν ». Περὶ τὸν νὰ τονίσω, ὅτι ἡ ἀνωτέρω τοῦ Ἡρακλείτου στάσις, ὡς καὶ ἡ διαγωγή τούτου ἐναντι τῆς πόλεως Ἐφέσου, δεικνύουσιν ἄνδρα σπουδαῖον ἐκ τε ἀπόψαως πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ πολιτικῆς σωφροσύνης, ἐνδιαφερόμενον, τὸ μὲν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Ἐφέσου, τὸ δὲ διὰ τὴν ἐκ μέρους τῶν κατοίκων ἐπίδειξιν κατὰ τὴν κρίσιμωτάτην ταύτην στιγμὴν ἀπολύτου κατανοήσεως καὶ ἐπιβεβλημένης πειθαρχίας ὁ φιλόσοφος δηλονότι θέλει νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸ πλῆθος, ἵνα εἰς δυσκόλους καιροὺς ἀποβάλλῃ τὰς ἕξεις καὶ συνηθείας τῆς πολυτελοῦς ζωῆς, ὡς τὰ πλούσια δείκνα

1. Χαρακτηριστικὸν τῆς τότε ἀνωμάλου καταστάσεως εἶναι καὶ ἡ ἄξορα διαφόρων ἀρίστων πολιτῶν, ἐν οἷς καὶ τοῦ Ἐρμοδώρου, προσωπικοῦ τοῦ Ἡρακλείτου φίλου, ὅστις ἐξωρίσθη ὑπὸ τῶν ἀντιπροσφώνων (= δημοκρατικῶν) πρὸς αὐτόν. Περβ. « ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγεσθαι πᾶσι καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἐρμόδωρον ἄνδρα ἐωυτῶν ὀνήσιον ἐξέβαλον φάντες ἡμέων μηδὲ εἰς ὀνήσιτος ἔστω, εἰ δὲ μὴ, ἄλλη τε καὶ μετ' ἄλλων. » (ἀπ. 121 = Στραβ. XIV 26, σ. 642 (Διογ. Λαερτ. IX, 2)), περβ. A. N. S. ο u n p o s, Herakleitos von Ephesos κτλ., σ. 85 κ.ἐξῆς.

καὶ συμπόσια καὶ προσαρμόζεται εἰς τὰς ἐκείναις ἐπικριτούσας περιστάσεις¹.

Τέλος ἡ ἔκφρασις τοῦ Πλουτάρχου (πρβ. Α. Ν. Ζούμπου, Περὶ τινος πληροφορίας τοῦ Πλουτάρχου (= Περὶ ἀδολεσχ. 17, σ. 511 B C); Μικρασιατικά Χρονικά 9 (1960), σ. 113-115) ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ «ψυχροῦ κύλικα καὶ τῶν ἀλφίτων ἐπιπάσας καὶ τῷ γλίχωνι κινήσας» περιέχει πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ 12^{ου} ἀποσπλάσματος τοῦ Ἡρακλείτου: «καὶ ὁ πυκρῶν δίσταται (μὴ) κινούμενος».

24. Ἐν ἄλλῳ τινὶ ἀποσπλάσματι τοῦ Ἡρακλείτου μνημονεύονται τὰ κάτωθι: «ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ αὐτὴ» (ἀπ. 60) = Ἰππόλ., Περὶ αἰρέσε., IX, 10).

Ἐν προκειμένῳ δύνανται νὰ ἰσχυρώσων, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἡρακλείτου, τὰ περὶ «ἀνακυκλήσεως» αὐτοῦ δόγματα, καθ' ἃ τὰ πάντα γίνονται, φθίρονται καὶ ἀναδημιουργοῦνται συνεχῶς, ἦτοι ὁ Ἐφεσῖος φιλόσοφος πιστεύει εἰς περιοδικὴν καὶ αἰώνιαν ἐπάνοδον τῶν αὐτῶν πραγμάτων (= καλιγγενεσίαν). Ἐπειτα, κατὰ Λιογένην τὸν Λαέρτιον (IX, 9): «πυκνούμενον γὰρ τὸ πῦρ ἐξηγυμνῆσθαι συνιστάμενόν τε γίνεσθαι ὕδωρ, πηγνύμενον δὲ τὸ ὕδωρ εἰς γῆν τρέπεσθαι καὶ ταύτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ κάτω εἶναι. πάλιν τε αὖ τὴν γῆν χεῖσθαι, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι, ἐκ δὲ τούτου τὰ λοιπὰ, σχεδὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀναθυμίασιν ἀνάγων τὴν ἀπὸ τῆς θαλάττης· αὕτη δὲ ἔστιν ἡ ἐπὶ τὸ ἄνω ὁδός· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ 36^ῳ ἀποσπλάσματι τοῦ Ἡρακλείτου περιηρηθεῖ τις τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ἀποσπλάσματος (= 60), οὗ ἡ διασάφησις περιέχεται ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Λιογένους Λιμερτίου ἀναγραφέντι ἀνωτέρω χωρίῳ (πρβλ. ἀπ. 36 «ψυχῆσι θάνατος ὕδωρ γενέσθαι, ὕδατι δὲ θάνατος γῆν γενέσθαι, ἐκ γῆς δὲ ὕδωρ γίνεται, ἐξ ὕδατος δὲ ψυχὴ» Κλήμ. Ἀλεξ. VI, 16 (II 435, 25 Stählin))· εἰάν ὑποτεθῆ ἔν προκειμένῳ ὅτι ἡ ψυχὴ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μοῖρα τοῦ Θεοῦ πυρὸς καὶ ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου ὡς συμβολίζουσα τὴν ἐναλλαγὴν οὐσίας² τινὸς εἰς διαφόρους καταστάσεις, τουτέστι τὸν θάνατον

1. Ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ Ἐφεσὸς δὲν ἀπεστάτησεν, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις, ἀλλ' ἀντιθέτως διατήρησε πρὸς τοὺς Πέρσας οὐδέτερον τινα· πάντως ὁμως θὰ ἔδοκίμασε καὶ αὕτη τὰς ταλαιπωρίας ἐκ τοῦ πολέμου.

2. Πρβλ. καὶ ἀπ. 76 = Μάξιμον Τύριον XII 4, σ. 489: ἤν πῦρ τὸν γῆς θάνατον καὶ αἴψα ἤν τὸν πυρὸς θάνατον, ὕδωρ ἤν τὸν ἀέρος θάνατον, γῆ τὸν ὕδατος. (Πρβ. καὶ ἀπ. 88) ἰδὲ ἐπίσης καὶ ἀπ. 126: τὰ ψυχρὰ θέρεται, θερμὸν ψύχεται, ὑγρὸν ἀθαίνεται, καρφαλέον νοτίζεται. Περὶ τοῦ 7^{ου} ἀποσπλάσματος ἰδὲ: Bröcker, ἐν Gnomon XIII (1937), σ. 533. — H. Cherniss, ἐνθ'

τῆς παλαιᾶς καὶ τὴν γένεσιν τῆς νέας καταστάσεως (πρβ. Α. Ν. Ζοῦμπων, «Ψυχῆς τέριμν» καθ' Ἡρακλείτου, Ἀθηνᾶ 64 (1960), σ. 182) τότε προκύπτει ἡ ἐξῆς «ὕδωρ κάτω καὶ ἄνω» τοῦ Ἐφεσίου: ἦτοι ἡ ψυχὴ (= πῦρ) γίνεται ὕδωρ, εἶτα γῆ καὶ ἐκ ταύτης γίνεται πάλιν ὕδωρ καὶ ἐκ τούτου ἡ ψυχὴ (= πῦρ), τουτέστιν ὕδωρ «κάτω καὶ ἄνω». Εἰς πάντα ταῦτα διαβλέπει τις τὴν κεντρικὴν ἔννοιαν τοῦ πνεύματος τοῦ Ἡρακλείτου, ἦτοι τὴν περὶ ἀνακυκλήσεως θεωρίαν αὐτοῦ.

25. Ἐν τινι ἀποσπάσματι τοῦ Ἡρακλείτου μνημονεύονται τὰ καίτωθι: «Ἐν τῷ σοφῷ μῦθον λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει Ζηρὸς ὄνομα (ἀπ. 82 = Κλήμ. Ἀλεξ. V 116 (II, 404, 1 Stählin)).

Τὸ ἀνωτέρω ἔδωκε λαβὴν εἰς πλείστας ὕσας ἐρμηνείας καὶ συζητήσεις (πρβ. W. Nestle, Vom Mythos zum Logos, Stuttgart 1942 (2^a ἔκδοσις), σ. 100. — Κ. Α. Γεωργούλη, Πλάτων 5 (1951), σ. 279 καὶ ἄλλοι).

Ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιτραπήτω καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ ἐκθέσωμεν τὰς ἡμετέρας ἀπόψεις¹.

Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Ἡρακλείτου σύστημα εἶναι πανθεϊστικὸν (Pantheismus), δηλαδὴ ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς ἔννοιας τοῦ «κόσμου» ἀποτελοῦσι ταυτότητα, διότι ὁ Θεὸς κατὰ τὸν Ἐφεσίον θὰ εἶναι «ἡμέρη εὐφροσύνη, χειμῶν θέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λιμός»² (ἀπ. 67³ = Ἰππόλ., Περὶ αἰρέσε. IX, 10).

Ἐπομένως τὸ θεῖον μὴ δυνάμενον νὰ διατηρήσῃ σταθεράν τινα ὀνομασίαν, ὡς ἔδειξαμεν ἐν τῷ 67^ο ἀποσπάσματι, θὰ ἔδει νὰ ἀμφιταλαντεύηται, εἰάν δηλ. δύναται νὰ δεχθῆ τὴν προσαγορεύσιν τοῦ Ζη-

ἄνωτ., σημείωσις ἐν τῷ 76^ο ἀποσπάσματι. — O. Gigon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 48-101. — Kirk, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 115, 144, 153, 276, 306, 343, 341-344, Τοῦ αὐτοῦ, ἐν Am. Journ. Phil. LXX (1949). — Reinhardt, ἐν Hermes LXVII (1942), σ. 17. — Zeller-Nestle, ἐνθ' ἄνωτ., I, 2, σ. 850-852. — B. Snell, ἐν Hermes LXI (1926), σ. 361, ὕποσημ. 1.

1. Πρβ. Α. Ν. Ζοῦμπων, Σχόλιον εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Ἡρακλείτου, Ἀθῆναι 1957 (= Φιλοσοφικὰ Σημειώματα, τεύχος 1ον, ἀριθμὸς σειρᾶς 4, Ἀθῆναι 1958).

2. Ὁρθῶς ὁ ἀποθανὼν (1952) Γάλλος ἱστορικός τῆς φιλοσοφίας E. Béhier (= Histoire de la philosophie, Paris 1948, I, σ. 59) σημειοὶ τὰ ἐξῆς: L'unité de Dieu, au début de la pensée grecque, est comme un reflet de l'unité du monde (= ἡ ἐνότης τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ ἀντανάκλασιν τῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου).

3. Περὶ τοῦ 67^{ου} ἀποσπάσματος (βιβλιογραφικῶς) πρβ. σ. 31, 3.

νός¹ (= Ἰδὲ καὶ Διὸς ἀπ. 120 = Στωβ. I β, σ. 3), ἦτοι τοῦ θεοῦ, τοῦ μὴ ὑποκειμένου εἰς τὸν κόσμον τῆς φύσης.

Ἐν τῷ ἀποσπάσματι ὁμοῦς: « οὐκ ἴδωσαν λόγους ἤκουσα, οὐδέ τις ἀφικνεῖται εἰς τοῦτο, ὥστε γινώσκειν ὅτι σοφὸν ἐστὶ πάντων κεχωρισμένον » (ἀπ. 108¹ = Στωβ. Ἀνθ. I 174, Hense — Ἰδὲ καὶ E. Zeller, Philos. d. Griechen I², 2, σ. 668. — Th. Gomperz, Gr. Denker I² 53. — O. Gigon, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 130) τὸ θεῖον (= Σοφὸν) οὐδόλως μετέχει τοῦ κόσμου τῆς φύσης ὡς « κεχωρισμένον » τῶν ἄλλων πραγμάτων, τῶν ὑποκειμένων δηλ. εἰς τὴν φύσιν.

Ἐκ τούτων ἐπιτεταί, ὅτι τὸ μνημονευθὲν ἀπόσπασμα (= 32) ἐκφράζει διὰ μὲν τοῦ « οὐκ ἐθέλει » τὴν πρώτην τοῦ Ἡρακλείτου ἀντίληψιν, ἐν ἣ συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ θεῖον ὑπὸ τὴν ἀέναον φύσιν, διὰ δὲ τοῦ « ἐθέλει » τὴν δευτέραν τοῦ Ἡρακλείτου γνώμην, καθ' ἣν οὗτος δέχεται ὅτι τὸ θεῖον τυγχάνει ἀνεξάρτητον πάσης μεταβολῆς.

26. Ἐν ἄλλῳ τινὶ ἀποσπάσματι ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: « ἐδιξήσαμην ἐμεωυτὸν »² (ἀπ. 101 = Πλουτ., Πρὸς Κολώτην 20. 1118 C).

Ὁ Ἡράκλειτος θεωρεῖ ἐν τῷ μνημονευθέντι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται ἐξετάζων ἑαυτὸν νὰ μάθῃ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα· βεβαιολογεῖται δηλ. νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὡς μοῖρα τοῦ θεοῦ Λόγου κατέχει ἀφ' ἑαυτῆς πᾶσαν γνῶσιν· θὰ ἠδύνατο αὖτις δι' ἐνὸς εἶδους πλατωνικῆς ἀναμνήσεως νὰ παρέχῃ τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἔποψιν³· βεβαίως δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ ὄλον τοῦ Ἡρακλείτου πνεῦμα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς οὗτος πρσβεύει ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων δὲν εἶναι πάντοτε ἡ ἀκριβὴς καὶ καθίσταται

1. Περὶ τοῦ 82ου ἀποσπάματος (βιβλιογραφικῶς) ἰδὲ Bröcker, ἐν Gnomon XIII (1937), σ. 585. — Deichgräber, ἐν Philologus 93 (1938-1939). — Kirk, Cosm. Frg., σ. 392-400. — K. Reinhardt, Parmenides, σ. 205 κ. ἑξῆς. — L. Robin, La Pensée Grecque, σ. 91. — O. Gigon, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 14, 60, 72, 137-153.

2. Περὶ τοῦ 108ου ἀποσπάματος (βιβλιογραφικῶς) κριβ. σ. 38, 2.

3. Πρὸς καὶ ἐν τῷ ἀποσπάματι: « χοῆ γὰρ ἐδὲ μάλα πολλῶν ἱστορίας φιλοσόφους ἄνδρας εἶναι » (ἀπ. 35 = Κλήμ. Ἀλεξ., Στωμ. V. 141 (11421, 4 Stihlin), ἐν προκειμένῳ ἡ ἔννοια τοῦ « φιλοσόφου ἄνδρος » εὐρίσκει τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ἔκφρασιν ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀποσπάματι: « ἐδιξήσαμην ἐμεωυτὸν ». Πρὸς H. Gomperz, ἐδιξήσαμην ἐμεωυτὸν: Festschrift J. Schlosser, Zürich 1927, 11-18.

4. Πρὸς ἀπ. 45: ψυχῆς πείρατα τῶν οὐκ ἂν ἐξεύροιο, πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδὸν· οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει (= Διογ. Λαερτ. IX, 7).

αὕτη οὕτως εἰπεῖν ἀδύνατος, ὡς ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεία πλειστάκις ἔχομεν μνημονεύσει¹· πλὴν ὅμως ὁ Ἐφέσιος προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως οὗτοι προσπαθήσωσι νὰ κατανοήσωσι τὸν « Λόγον » (πρβ. ἀπ. 2, 113, 116, 72).

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀποσπασμα (= 101) ἀποτελεῖ πολεμικὴν ἔναντι δύο ἄλλων ἀποσπασμάτων τοῦ Ἐφεσίου, αἵτινα καὶ ἀναγράφω : « Πυθαγόρης ἠμνησάρχον ἱστορίην ἠσκησεν ἀνθρώπων μάλιστα πάντων καὶ ἐκλεξάμενος ταύτας τὰς συγγραφὰς ἐποίησατο ἑαυτοῦ σοφίην, πολυμαθίην, κακοτεχνίην » (ἀπ. 129 = Διογ. Λαέρτ. VIII 6) καὶ « πολυμαθὴ νόον ἔχειν οὐ διδάσκει Ἱστοδοῦν γὰρ ἂν ἐδίδαξε καὶ Πυθαγόρην αὐτὶς τε Ξενοφάνεά τε καὶ Ἐκαταίων » (ἀπ. 40 = Διογ. Λαέρτ. IX 1 πρβ. Ἐπιφ. Ἀθήν. XIII 610 B).

Ὁ Ἐφέσιος εἰκονίζεται ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι καταφέρεται ἔναντι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ποιητῶν (πρβ. καὶ ἀποσπ. 57, 42) καὶ φιλοσόφων, οἵτινες ἀρέσκονται εἰς τὴν παρλαβὴν ἐτοιμῆς « σοφίας », ἀνευ προσωπικῆς τιμῆς καταβολῆς πρὸς ἀπάκτησιν ταύτης (πρβ. G. Nenci, Il Rapporto Mίθησις - Γνώσις in Eraclito, La Parola del Passato, τεύχος XVII, 1951, σ. 128 - 128).

27. Ἐν τῷ ἀποσπασματι 115⁹ ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα : « ψυχῆς ἐστὶ λόγος ἐαυτὸν ἀξίων » (= Στοβ., Ἀνθολ. I 180 a). Ἐν τῷ μνημονευομένῳ δύναται τις νὰ διακρίνη ἐν σπέρματι βεβαίως τὴν περὶ ἐμπειρίας (Empiricismus) ἢ ἀνελλξικῆς (Evolutionismus) διδασκαλίαν.

Ἡ θεωρία αὕτη πρᾶσιβει, ὡς ἀκριβῶς ἐδέχθησαν προηγουμένως οἱ Στωϊκοὶ καὶ ἀργότερον οἱ Condillac (1715 - 1780), ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι « Tabula rasa » καὶ ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον στερεῖται πάσης παραστάσεως καὶ ἀντιλήψεως, διότι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ κατὰ τὴν προσφυσστάτην ἔκφρασιν τοῦ Locke (1632 -

1. Πρβ. καὶ τὰ περὶ τῶν ὀρίων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν ἀποσπάσματα ἦτοι 28, 78, 79, 70, 128 (= Capelle, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 161 (= Schranken der menschlichen Erkenntnis)).

2. Πρβ. καὶ ἀπ. 81 : κοπίδων ἐστὶν ἀρχηγός (= Φιλοσ., Ῥητορ. I, c. 57, 62, σ. 361. 364 Suhl. (ἐκ τοῦ Στωϊκοῦ Λιουγένους)) ἰδὲ καὶ Reihardt, Κοπίδων ἀρχηγός : Hermes (1928), σ. 107 - 110 (πρβ. Hermes - LXII 227 καὶ Wilamowitz, Hermes 1927, 276 - 288). Περὶ τοῦ 129 ἀποσπ. πρβ. W. Schmid, Zu Heraklit frg. 129 Diels : Philologische Wochenschrift XLVII (1926), 495 καὶ H. Gomperz, ἀκόθοι 1928, 156 - 159.

3. Πρβ. A. Frenkian, Die Historia des Pythagoras : Maia XI (1959), 243 - 245.

1704) είναι εις « Λευκός Χάρτης » (White Paper). Πᾶσαι αἱ παραστάσεις, ὡς καὶ αἱ περὶ τῶν παραστάσεων γνώσεις καὶ κρίσεις εἶναι ἀποτέλεσμα ἐμπειρίας καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν ὑστέρων¹ (a posteriori) ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἀποσπασματι ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ ἐξελλίσσεται σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ ἀναπτύσσεται κατόπιν ἐμπειρίας· τουτέστι καθ' Ἰππόλυτον « ἀνθρώπου ψυχὴ αἰεὶ φέρεται μέχρι θανάτου ».

Ἐν κατακλείδι διὰ τῶν ἀναφερομένων ὁ Ἰσραήλκλειτος διδάσκει διὸ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἰκανότητα, ὅπως ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δυνάμεις.

28. Ἐν τινε ἀποσπασματι ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα: «...καλεῖ δὲ αὐτὸ *χρημοσύνην* καὶ *κόρον*· *χρημοσύνη* δὲ ἐστὶν ἡ διακόσμησις κατ' αὐτόν, ἡ δὲ *ἐκπόρωσις* *κόρος*» (ἀπ. βῆ = Ἰππόλ. IX. 10)· εἶτα ἐν τῷ ἀποσπασματι Β1^φ μνημονεύονται τὰ ἑξῆς: «*περὶ τριῶν πρώτων θάλασσα, θαλάσσης δὲ τὸ μὲν ἡμισυ γῆ, τὸ δὲ ἡμισυ πρηστήρη*» (Κλήμ. Ἀλεξ., Στρομ. V 105 (II 396, 13 Stählin))· ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἀποσπασμασι περιέχεται τὸ πνεῦμα τοῦ β(0^{ου}) ἀποσπασματος: «*ὁδὸς ἀνω κάτω μία καὶ ὄντι*» (= Ἰππόλ., Περὶ ἀθεῶν. IX. 10). Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ ἡ « ὁδὸς κάτω » ἐκφραζέται ὡς πορτεῖα τοῦ ἀρχεγόνου πυρός, τοῦ ὁποῦ ἡ μεταβολὴ εἰς τὰ διάφορα στοιχεῖα (ἦτοι ὕδωρ καὶ γῆ κτλ.) δηλοῖ τὴν γένεσιν τῆς ἐννοίας τοῦ κόσμου (= πυρὸς τροπαί-πρηστήρη)· ἔπειτα ἡ « ὁδὸς κάτω » δὲν εἶναι ἢ ἡ « χρημοσύνη » καὶ ἢ « διακόσμησις »².

1. Ἀμφότεροι οἱ ὄροι a priori (ἐκ τῶν προτέρων) καὶ a posteriori (ἐκ τῶν ὑστέρων) ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀναλυτ. ὑστέροις A 2, 71 β 34 - Μεταφυσ. E 11, 1018 β 32 γράφει: « πρότερον τῇ φύσει » καὶ « πρὸς ἡμᾶς πρότερον » ὑπονοῶν τὰς σημασίας, ἃς ἔχουσι σήμερον (ἰδὲ ἐπίσης καὶ Πλατ. Φαιδ. 75 D). Οἱ ὄροι οὗτοι μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικὴν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Σχολαστικῶν Albert von Sachsen· ἐν τῇ ὁπίμῳ σχολαστικῇ περιόδῳ οὗτοι ἦσαν ἐν χρῆσει ὡς « *cognitio ex causis* » ὁ πρῶτος καὶ ὡς « *cognitio ex effectibus* » ὁ δεύτερος.

2. Ἴσως καὶ ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ἡ Ἰσραήλκλειτος ἐκφρασις: « *πῦρ ἀεῖζιον, ἀπτόμενον μέτρα καὶ ἀποσβεννόμενον μέτρα* » (ἀπ. 80 = Κλήμ. Ἀλεξ., Στρομ. V, 105 (II 396, 10 Stählin), ἦτοι καθ' ὁρισμένης ἀναλογίας τὸ πῦρ ἀνάπτει καὶ καθ' ὁρισμένης ἀναλογίας σβήνει· ὁρισμὸς καὶ σβέσις δύνανται κάλλιστα νὰ συμβολίζωσι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου (= χρημοσύνην ἢ διακόσμησιν), ὡς καὶ τὴν φθορὰν αὐτοῦ. — Περὶ τοῦ β(0) ἀποσπασματος ἰδὲ Cavotti A., *Intorno al frammento β(0) (Diels) di Israelito*: *Atti della r. Accademia di Archeologia, lettere, e belle arti di Napoli*,

Νῦν δὲ ἡ « ὁδὸς ἄνω », ἦτοι ὡς « ἐκπύρωσις » καὶ ὡς « κόρος », δεικνύει τὴν ἐπιστροφήν τοῦ κόσμου εἰς τὸ ἀρχέγονον πῦρ καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἀντιστροφῆς τᾶς αἰτίας τῶν στοιχείων, τουτέστι ἡ γῆ εἰς ὕδωρ καὶ τοῦτο εἰς πῦρ κτλ.

Θὰ ἡδύνατο ἐπίσης νὰ προσθήσῃ τις ὅτι ἡ « ὁδὸς κάτω », ἦτις ὁδηγεῖ εἰς τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, θὰ ἡδύνατο νὰ ταυτισθῇ διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ « πολέμου », ὅστις καθ' Ἡράκλειτον: « τὸ μὲν ἐπὶ τὴν γένεσιν ἄγον καλεῖσθαι πόλεμον καὶ ἔριν¹, τὸ δ' ἐπὶ τὴν ἐκπύρωσιν² ὁμολογεῖται καὶ εἰρήνην, καὶ τὴν μεταβολὴν ὁδὸν ἄνω κάτω, τὸν τε κόσμον γίνεσθαι κατ' αὐτὴν » (= Διογ. Λαέρτ. IX. 8).

29. Ἐν ἄλλῳ τινὶ ἀποσπασματι ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: « ποταμῶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ καθ' Ἡράκλειτον (πρβ. ἀπ. 12) οὐδὲ θνητῆς οὐσίας δις ἀφασθαι κατὰ ἕξιν (τῆς αὐτῆς)· ἀλλ' ὀξύτητι καὶ τάχει μεταβολῆς σκίδνησι καὶ πάλιν συνάγει (μᾶλλον δὲ οὐδὲ πάλιν οὐδ' ἕστερον, ἀλλ' ἅμα συνίσταται καὶ ἀπολείπει) καὶ πρόσεισι καὶ ἀπείσει » (ἀπ. 91³ = Πλουτ., Περὶ τοῦ Εἰ 18, σ. 392 B).

Ἐν τῷ μνημονευομένῳ ὁ Ἡράκλειτος προβάλλει τὴν ἐννοίαν τῆς « θνητῆς οὐσίας », ἣν καὶ ὑπάγει εἰς τὴν περὶ τῆς ροῆς θεωρίαν αὐτοῦ⁴.

Δὲν δυνάμεθα λέγει ὁ Ἐφέσιος νὰ ὀρίσωμεν ποιότητά τινα ἐπὶ τῆς « θνητῆς » ταύτης « οὐσίας », διότι: « ἄρα ἐν μὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ οὐδὲν ἔστιν, οὐδ' ἂν τι προσείποις ὀρθῶς οὐδ' ὀποιοῦσιν τι, ἀλλ', ἐὰν ὡς μέγα προσαγορευῆς καὶ σμικρὸν φανεῖται, καὶ ἐὰν βαρὺ, κοῦφον, ξόμπαντά τε οὕτως, ὡς μηδενὸς ὄντος ἐνός μήτε τινός μήτε ὀποιοῦσιν ἐκ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ κρᾶσεως πρὸς ἀλληλα γίνε-

LIV 171-180 καὶ Deichgraeber K., *Similia dissimilia I*: Rheinisches Museum, 1940, 44-51.

1. Πρβ. ἀπ. 80 = Ὁριγ. Κατὰ Κέλσου VI 42 (II 111, 11 Koetschau).

2. Ἴδὲ R. Mondolfo, *Evidence of Plato and Aristotle relating to the ekpyrosis in Heraclitus*, *Phronesis* III (1958), 76-82.

3. Πρβ. τὰ περὶ ῥοῆς ἀποσπάσματα τοῦ Ἡρακλείτου 12, 49 a, 91 a-b (Ἴδὲ καὶ H. Fränkel, *Wege und Formen*, σ. 78, 3. — Cigon, 104. — Kirk, 367-380. — Reinhardt, *Parmenides*, 61. — *Hermes* 77 (1942), 18. — Rivier, *Mus. Helv.* XIII, 1956, 144-164. — Vlastos, *A.J.P.* 1955, 4, σ. 338-344. — J. Zeller-Nestle, *Phil. d. Gr.*, σ. 797, 2).

4. Πρβ. καὶ Πλάτωνος, *Κρατ.* 402 A: λέγει καὶ ὁ Ἡράκλειτος ὅτι πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει καὶ ποταμοῦ ῥοῆ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβάλῃς (πρβ. ἀπ. 12). Ἴδὲ καὶ A. N. Zoumpros, *Zum sogenannten « Kratylos »*, Athen 1956.

ται πάντα ἃ δὴ φαμεν εἶναι, οὐκ ὀρθῶς προσαγορευόντες» (= Πλάτ., Θεαιτ. 152 d).

Ὁ Φιλόσοφος ἐν προκειμένῳ ἐσκευασμένως τονίζει τὸ «ἄποιον» τῆς «θνητῆς οὐσίας», ἐνεκα ἀκριβῶς τῆς ἀενάου μεταβολῆς αὐτῆς. Ἐπειτα ἐν τῷ ἀποσπάσματι: «ὀχύρων λόγους ἤκουσα, οὐδεις ἀφικνεῖται ἐς τοῦτο, ὥστε γινώσκειν ὅτι σοφὸν ἐστὶ πάντων κεχωρισμένον» (ἀπ. 108¹ = Στοβ., Ἀνθολ., I 174 Hense), τὸ ὁποῖον καὶ θὰ ἀποτελέσῃ τὴν δλοκλήρωσιν τῆς σκέψεως τοῦ Ἡρακλείτου, θὰ δειχθῆ ὅτι ὁ Ἐφέσιος τοποθετεῖ ἔναντι τῆς «θνητῆς οὐσίας» τὴν ποιητικῶς ὀρισμένην, ἣν καὶ θὰ προσαγορεύσῃ διὰ τῆς ἐννοίας «Σοφόν» τὴν ἐννοιαν ταύτην προσδιορίζει διὰ τοῦ «Ἐνός», τοῦ πράγματι ἀμεταβλήτου· τὸ «ἔν» τοῦτο διατηρεῖ ὁ Ἡράκλειτος μικρὰν τῆς ροῆς καὶ «κεχωρισμένον» τῶν ἄλλων ὄντων, αἵτινα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς «θνητῆς οὐσίας» «ὀξύτητι καὶ τάχει μεταβολῆς σκίδνησι καὶ κίλιν συνάγει καὶ πρόσσει καὶ ἀπεισιν», ἥτοι ὅτι ταῦτα εὐρίσκονται ἐν συνεχεῖ κινήσει καὶ μεταβολῇ.

30. Ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι «Θαλῆς πρῶτος ἀστρολογῆσαι» (ἀπ. 38 = Διογ. Λαέρτ. I, 23) καὶ «Ἡρ. ἐντεῦθεν ἀστρολόγον φησὶ τὸν Ὅμηρον καὶ ἐν οἷς φησι μοῖραν δ' οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἐμμεναὶ ἀνδρῶν» κτλ. (ἀπ. 105 = Σχολ. Ὅμηρ. Α'Τ' εἰς Σ 251) ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ τῆς «ἀστρολογίας» καὶ τοῦ «ἀστρολόγου» ἐννοια.

Ἐν τῷ πρώτῳ ἀποσπάσματι ὁ Ἡράκλειτος χρησιμοποιεῖ τὴν ἐννοιαν τοῦ «ἀστρολόγου» ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀσχολουμένου περὶ τὰ οὐράνια πράγματα· ἔπειτα γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ὁ Θαλῆς ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν πρώτων μελετητῶν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ ὁ ἄγγελος τῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως τῆς 28ης Μαΐου τοῦ 585² π.Χ.

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἀποσπάσματι ἡ ἐννοια τοῦ «ἀστρολόγου» ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ πρεσβεύοντος τὰ περὶ τοῦ πεπωμένου (πρβ. ἀπ. 119) καὶ ἐν γένει τὰ τῆς τύχης· ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἔγκειται ἡ δυσκολία, τίνα σημασίαν ἀπέδωκεν ὁ Ἐφέσιος εἰς τὸν «ἀστρολόγον» Ὅμηρον· τινὲς τῶν ἐρευνητῶν (πρβ. Κ. Δ. Γεωργοῦλην, Λεξικὸν Ἡλλίου, ἄρθρον Ἡράκλειτος, ἀπ. 105) νομίζουσιν ὅτι ὁ Ἡράκλειτος θεωρεῖ τὸν Ὅμηρον ὡς γνώστην τῆς ἐπιστήμης τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦτο, διότι ἐν στίχῳ τῆς Ἰλιάδος (= Σ 483) ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς:

1. Πρβ. περὶ τοῦ 108 ἀποσπάματος (βιβλιογραφικῶς) ἐν σ. 38, 2.

2. Πρβ. Ἡρόδοτον I, 74 καὶ Πλούταρχον, Περὶ ἀρεσκ. τοῖς φιλόσ. Β', 24.

Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν,
 ἠέλιόν τ' ἀκάμαντα σελήνην τε πλῆθουσσαν,
 ἐν δὲ τὰ τεῖρεα πάντα, τὰ τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται,
 Πληϊάδας θ' Ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος
 Ἄρκτον θ', ἦν καὶ ἄμαξαν ἐπικλήσιν καλέουσιν,
 ἦ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' Ὠρίωνα δοκεύει,
 οἷη δ' ἄμμορός ἐστι λοστρῶν Ὠκεανοῖο.

Καθ' ἡμᾶς τυγχάνει ἀμφίβολον, ἂν ὁ Ἡράκλειτος ἐν τῷ ἀνωτέρω ἀποσπάσματι ἀποδίδῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ « ἀστρολόγου » εἰς τὸν Ὅμηρον βάσει τῶν μνημονευθέντων στίχων ἔπειτα τὸ ἀπόσπασμα κεῖται ἐξ Ὀλοκλήρου ἐν τῷ στίχῳ τῆς Ἰλιάδος Ζ 488: « μοῖραν δ' οὐτινὰ φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν » καὶ ἐπομένως τοῦτο ἐνέχει μοιρολατρικὴν σημασίαν.

31. Ἐν ἄλλῳ τινὶ ἀποσπάσματι μνημονεύονται τὰ ἑξῆς: « εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν πόλεμον ἐόντα ξυρόν, καὶ δίκην ἔριν, καὶ γινόμενα πάντα κατ' ἔριν καὶ χρεώμενα » (ἀπ. 80¹ = Ὠριγ., Κατὰ Κέλσου VI 42 (II 111, 11 Koetschau))².

Ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ κεντρικὴ ἰδέα τυγχάνει ἡ ἔννοια τοῦ « Ἰολέμου ».

Κατὰ τὸν Ἐφέσιον ἡ ἀνωτέρω ἔννοια ἐνέχει τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀποχωρίζειν καὶ συγχρόνως τοῦ δημιουργεῖν ὁ « πόλεμος » ὡς « ἀνάγκη », ὡς Νόμος φυσικὸς « ἀποχωρίζει » τὴν οἰανδήποτε ἔννοιαν εἰς τὰς ἀντιθέσεις αὐτῆς, διότι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἐφεσίου τὸ « ἐν » εἶναι συγχρόνως καὶ « πολλά ».

Ἄνευ τῆς ἔννοιαις τοῦ « πολέμου » τοῦ ἀναγκαίου καὶ κοινοῦ τούτου τῆς φύσεως Νόμου δὲν θὰ ὑπῆρχεν οὐδεμία ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ μεταβολὴ καὶ ἐπομένως οὐδεμία γένεσις ὁ τρόπος βεβαίως τοῦ διαχωρίζειν τι εἶναι πάντοτε ἐριστικὸς, διὸ καὶ ὁ Νόμος οὗτος δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ « ἔρις », ἀλλὰ τὰ ἐκ τούτου ὅμως ἐπιτεύγματα τυγχάνουσι πάντοτε δίκαια καὶ ὀρθά διότι, τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ

1. Περὶ τοῦ 80^ο ἀποσπάσματος ἰδὲ H. Frankel, Wege und Formen, σ. 162 - 173. — O. Gigon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 116. — G. S. Kirk, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 238 - 244. — G. Vlastos, Am. Journ. Phil. LXXVI, σ. 357. Περὶ τῆς ἔννοιαις τοῦ « πολέμου », καθ' Ἡράκλειτον ἰδὲ B. Donati, Il valore della guerra e la filosofia di Eraclito, Genova 1918.

2. Κατὰ τὴν 4^{ην} ἐκδόσιν τοῦ Diels, ἐνθ' ἄνωτ. — Περὶ καὶ A. N. Zosimpon, Ὁ Ἡράκλειτος εἰς τὰς ἐκδόσεις Diels⁴ καὶ Diels-Kranz⁵: N. Ἐστία 70 (1961), σ. 1562 - 1564.

γένεσις τοῦ κόσμου δὲν εἶναι δικαία τῆς φύσεως προϋξίς: ὁρίθως λοιπὸν θεωρεῖ ὁ Ἐφέσιος τὴν ἐκάστοτε δικαιοσύνην ὡς φιλονικίαν (καὶ δίκην ἔριν). Θὰ ἠδύνατό τις ἔτι νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἐν τῷ Ἡρακλειτεῖω κειμένῳ ἡ ἔννοια τῆς ἔριδος (= πολέμου) ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν « ὁδὸν κάτω » τουτέστιν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου: « τὸ μὲν ἐπὶ τὴν γένεσιν ἄγον καλεῖσθαι πόλεμον καὶ ἔριν » (= Διογ. Λαέρτ., IX. 9) καὶ οὐχὶ εἰς τὴν « ὁδὸν ἄνω », ἦτοι εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τῶν στοιχείων πρὸς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν αὐτῶν, δηλ. εἰς τὴν « ἐκκύρωσιν », ἣτις ἄγει εἰς τὴν « ὁμολογίαν » καὶ « εἰρήνην » (Διογ. Λαέρτ., IX. 9): βεβαίως ἡ ὁδὸς ἄνω εἶναι ἐπακολουθήματα τοῦ ἴδιου πάλιν « Νόμου » καὶ τοῦτο δύναται νὰ βεβαιώσῃ ἡ ἔννοια τοῦ « χρεώμενα » (= φθιτόμενα): ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ὁ Ἡρακλειτος χρησιμοποιοῖ ἐμφατικῶς τῷ τρόπῳ τὴν ἔννοιαν τῆς ἔριδος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κοσμογονίαν αὐτοῦ (= ὁδὸς κάτω) ὡς δεκνῆει καὶ τὸ ὡς ἄνω χωρίον τοῦ Διογένους Λαερτίου: ἔπειτα ἡ διόρθωσις τοῦ Diels ἀπὸ « καὶ χρεώμενα » εἰς « καὶ χρεῶν », ἣν διόρθωσιν πλείστοι τοῦ Ἡρακλειτοῦ ἐρευνῆται ἔχουσιν υλοθετήσαι (πρβ. Capelle, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 135, 3: statt der verderbten Überlieferung καὶ χρεώμενα lese ich mit Diels καὶ χρεῶν) πείθει ἡμᾶς περὶ τῶν ἀνωτέρω σκέψεων, διότι ἀποδεχόμενοι τὴν ἀπὸ « καὶ χρεώμενα » εἰς « καὶ χρεῶν » διόρθωσιν ἐριμνεύομεν οὐχὶ « γένεσιν καὶ φθορὰν » τῶν ὄντων διὰ τῆς ἔριδος, ἦτοι καὶ τὴν « ὁδὸν κάτω » καὶ τὴν « ὁδὸν ἄνω », ἀλλὰ μόνον γένεσιν (ὁδὸν κάτω) διὰ τῆς ἀνωτέρω (= ἔριδος), ὡς ἀκριβῶς ἀπαιτεῖ τοῦτο ἡ ἀνάγκη, τὸ χρέος ἐπομένως τυγχάνει καθήκον τῆς ἔριδος ἢ δημιουργία τῆς ἐννοίας τῆς γενέσεως: ἀλλὰ καὶ τι ἄλλο θὰ ἠδυνάμην νὰ προσθέσω: ὅτι δηλαδὴ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἡ ἔρις (= πόλεμος), ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, θεωρεῖται ὡς δικαιοσύνη, ἦτοι τὰ ἐξ αὐτῆς ἀπότοκα τυγχάνουσι μετέχοντα δικαίου: ἐν τῷ ἵδῳ ἀποσπασματι « πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι, πάντων δὲ βίσιλεύς, καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε, τοὺς δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε τοὺς δὲ ἐλευθέρους » (= Ἰππόλ., Περὶ αἰρέσε. IX. 9).

Ὁ Ἐφέσιος συμπληροῖ τὴν ἑαυτοῦ σκέψιν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀνωτέρω, θεωρῶν ὅτι ὁ πόλεμος τυγχάνει ἀναπόφευκτος καὶ ἀπαραίτητος συγχρόνως, ἐπειδὴ οὗτος δημιουργεῖ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο

1. Πρβ. ἀπ. 8 = Ἡθικ. Νικομ. Θ 2, 1155 b 4: καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι.

2. Πρβ. καὶ Trabucco F., *Intorno al frammento 58 d' Eraclito*: *Rivista Critica di Storia della Filosofia* XI (1956), σ. 121-126.

κοινωνίας αποτελουμένης τόσοσ ἀπὸ δούλους, ὅσον καὶ ἀπὸ ἐλευθέρους καὶ γενικῶς συντελεῖ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀνθρωπίνων τάξεων.

32. Ἐν τινι ἀποσπάσματι, ὃ διέσωσεν ἐν λατινικῇ μεταφράσει συγγραφεὺς τις ὀνόματι Κολουμέλλας (ἀκμὴ περὶ τὸ μέσον τοῦ Α' μ.Χ. αἰῶνος) ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: *Si modo credimus Ephesio Heraclito, qui ait sues caeno, cohortales aves pulvere vel cinere lavari* (ἀπ. 37 = *Columella*, VIII, 4) ἂν θεωρήσῃ τις ὅτι ἐν προκειμένῳ ἔννοια τῆς ἡδονῆς τυγχάνει ἢ καθαρσις (= *lavari*), τότε τὰ διάφορα ἔμφυχα ὄντα μετέχουσιν αὐτῆς κατὰ διάφορον ἕκαστον τρόπον· διότι πράγματι, οἱ χοῖροι λαμβάνουσι τὸ λουτρον αὐτῶν εἰς τὸν βόρβορον (*cenum* ἢ *coenum*) τὰ δὲ πτηνὰ τῆς αὐλῆς εἰς τὴν κόνιν καὶ εἰς τὴν τέφραν. Διὰ τῶν μνημονευθέντων ὁ Ἐφέσιος διδάσκει ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἡδονῆς εἶναι μεταβλητὴ καὶ τυγχάνει διάφορος διὰ τοὺς μετασχόντας αὐτῆς· πρὸς ἐπίφρασιν τῶν ἀνωτέρω θὰ μνημονεύσω τὸ θρον ἀπόσπασμα τοῦ Ἐφεσίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα: Ἐτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ, Ἡρ. φησιν ὄνους σύρματ' ἂν ἐλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἡδίων γὰρ χρυσοῦ τροφῆ ὄνοις (= Ἄριστ., ἸΙθ. Νικομ. Κ. β. 1176 a 7).

Καὶ ἐν τοῖς δυσὶν ἀποσπάσμασι πρόκειται περὶ αἰσθησιακῆς ἡδονῆς καὶ οὐχὶ περὶ νοητικῆς¹, ἂν καὶ τὸ τελευταῖον ἐκ τούτων ἔχει καὶ γνωσιολογικὸν χαρακτῆρα², διότι ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ παραδείγματι προτιμᾷ τὸν χρυσὸν τῶν ἀχύρων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς « ὄνους σύρματ' ἂν ἐλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν » (πρβ. καὶ ἀπ. 61 = Ἰππόλ., Περὶ αἰρέσε. IX. 10).

33. Ἐν τῷ ἀποσπασματι: « Ἐὐν νόμῳ λέγοντας ἰσχυρῆσθαι χρῆ τῷ ξυνοῦ πάντων, ὅκωσπερ νόμῳ πόλις καὶ πολὺ ἰσχυροτέρως³. Τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι ὑπὸ ἐνὸς τοῦ Θεοῦ κρατεῖ γὰρ τοσοῦτον, ὁκόσον θέλει καὶ ἐξαρκεῖ πᾶσι καὶ περιγίνεται⁴ » (ἀπ. 114 = Στοβ., Ἀνθολ. 179).

1. Πρβ. Δημοκρίτου ἀπόσπασμα (194): αἱ μεγάλαί τέρψεις ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ καλὰ τῶν ἔργων γίνονται (= Στοβ. III, 8, 46). Ἰδὲ καὶ τὸ 118 ἀπόσπασμα ὅπερ ἔχει ὅδε: ...ἔλεγε (Δημόκριτος) βούλεσθαι μᾶλλον μίαν εὐρεῖν αἰτιολογίαν ἢ τὴν Περσῶν οἱ βασιλείαν γενέσθαι.

2. Πρβ. καὶ ἀπ. 97.

3. Πρβ. ἀπ. 44 (= Διογ. Λαέρτ. IX 2): μάχεσθαι χρῆ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου ὅκωσπερ τείχεος. Ἰδὲ *Gicante M.*, ἐν *La Parola del Passato* XII (1957), σ. 131.

4. Πρβ. *H. Blass*, *Gott und die Gesetze. Ein Beitrag zur Frage*

Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὁ Ἡράκλειτος κηρύσσεται ὀπαδὸς τοῦ φυσικοῦ δικαίου (Naturrecht), ἐξ οὗ πάντες οἱ τῶν ἀνθρώπων Νόμοι προέρχονται¹ (ἀντίθ., θετικὸν δίκαιον (Positives Recht)). Εἶτα, ὡς γνωστόν, ὁ Πρωταγόρας (Πλάτ., Πρωταγ. 322 c), οἱ Στωϊκοὶ (Πλούτ., Περὶ Στωϊκ. ἐναντ. 9) καὶ ἄλλοι θὰ ἰδρῦσωσι τὴν Σχολὴν τοῦ Φυσικοῦ δικαίου καὶ τὴν ὁποίαν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις θὰ ἐπανιδρῦσῃ ὁ Grotius (1583-1645).

Τὰ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι μνημονευόμενα: «*Νόμος καὶ βουλή περθεσθαι ἐνός*» (ἀπ. 33 = Κλήμ. Ἀλεξ., Στωμ. V 116 (II 404, 1 Stählin)) ὡς καὶ «*εἷς ἐμοὶ μύριοι, ἐὰν ἀριστος ἢ*» (ἀπ. 49) ἐκφράζουσι τὸν ὀλιγαρχικὸν καὶ ἀριστοκρατικὸν τοῦ φιλοσόφου χαρακτῆρα καὶ οὐδὲν ἄλλο.

34. α') Ἐν τῷ 39ῳ ἀποσπάσματι τοῦ Ἐφεσίου μνημονεύονται τὰ ἑξῆς: «*Ἐν Πριήνῃ Βίας ἐγένετο ὁ Τευτάμεω, οὗ πλείων λόγος ἢ τῶν ἄλλων*» (= Διογ. Λαερτ., I, 88. — Περβ. καὶ ἀπόσπ. 104).

Ἐν προκειμένῳ πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς Βιαντος (6ῃ π.Χ. ἑκατ.), τοῦ ὁποίου ἡ ὑστεροφημία ὑπῆρξε μεγαλυτέρῃ παντὸς ἄλλου· ἔπειτα δὲν νομίζω ὅτι ὁ Ἡράκλειτος ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἀναμνησθεῖται τοῦ «*Λόγου*» τοῦ Βιαντος, τουτέστι συγγραμμάτων τινος τοῦ ἐκ Πριήνης σοφοῦ (Λόγος = σύγραμμα)². Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Βίας οὐδὲν ἔγραψε, τὸ δὲ φερόμενον ὡς ἔργον αὐτοῦ: «*Περὶ Ἰωνίας, τίνα μάλιστα ἀν τρόπον εὐδαιμονίῃ, εἰς ἔπη δισχίλια*» (Διογ. Λαερτ. I 85) ἀπεδείχθη ὑπὸ τῆς κριτικῆς ὡς νόθον καὶ τυγχάνει ἐπιγόνημα τῶν μεταγενεστέρων, ἐπομένως ἀποκλείεται ὁ Ἐφέσιος νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τοιοῦτο σύγραμμα.

β') Ὁ Capelle ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἀνωτέρῳ συλλογῇ αὐτοῦ (σ. 126-157) δὲν συμπεριλαμβάνει, οὐδὲ κατατάσσει μεταξὺ τῶν ἀπο-

des Naturrechts bei Heraklit (Fragm. 11d): Schr. zur Rechtslehre und Politik XII, Bonn Bouvier 1958.

1. Πλείονα περὶ τῶν ἀνωτέρῳ ἰδὲ Α. Ν. Ζουμπούκ, Herakleitos von Ephesos, als Staatsmann und Gesetzgeber, Athen 1956, σ. 49 κ. ἑξῆς.

2. Ἡ ἐννοία τοῦ «*Λόγου*» παρ' Ἡρακλείτου πλὴν τῆς γνωστῆς σημασίας, ἣν ἔχει ἐν τῷ συστήματι αὐτοῦ, δηλοῖ καὶ τὸ σύγραμμα τοῦ ἐπισημένου φιλοσόφου (= περὶ φύσιος) περβ. ἀπ. 1 (= Σέξτ. Ἐμπ., Πρὸς μαθημ. VII, 192): «*τοῦ δὲ λόγου τοῦδ' ἐόντος αἰε... κτλ. Εἶτα περβ. τὰ ἐν τῷ 87ῳ ἀποσπάσματι «*Βλάξ ἀνθρώπος ἐν παντὶ λόγῳ ἐπτοῆσθαι φιλεῖ*» ἢ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐννοία τοῦ «*Λόγου*» δεικνύει ἀπλῶς προφορικὴν συζήτησιν, τὴν κοινῶς ἐννοουμένην ὀμιλίαν.*

σπασμάτων τοῦ Ἐφεσίου καὶ τὸ ἀπόσπασμα: «ὡσπερ σάρμα εἰκῆ κεχυμένον δ κάλλιστος κόσμος»¹ (ἀπ. 124 = Θεοφρ., Μεταφυσ. 15, σ. 7 α, 10 Usen.). Ἐν τῷ ὡς ἄνω παρουσιάζεται δυσκολία τις, διότι ἐλλείπει ἡ κεντρικὴ ἔννοια διδασκαλίας τινὸς τοῦ Ἐφεσίου καὶ μόνον τὸ ἐκ ταύτης προκύπτον συμπέρασμα κατὰ τινα τρόπον περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς.

Κατ' ἀρχὴν δ «κάλλιστος κόσμος», ἦτοι ἔννοια εἰκονίζουσα τὸ «τέλειον» καὶ «ἀκριβές» δύναται νὰ ὁμοιάσῃ καθ' Ἡράκλειτον πρὸς «σάρμα», τουτέστι πρὸς ἔννοιαν προδίδουσαν ἀταξίαν καὶ ἐνέχουσαν χαρακτῆρα περιφρονήσεως, εἰάν βεβαίως ὁ κόσμος οὗτος τυγχάνῃ «κεχυμένος»· τὸ «κεχυμένον» ὡς ἀναφέρεται ἐν προκειμένῳ σημαίνει «ἀπλωσιν» καὶ δὴ ἄνευ ἀναλογίας τινὸς (= ὡσπερ σάρμα), πρᾶγμα, ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὴν γνώμην τοῦ φιλοσόφου, ὅστις ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ ἀπαιτεῖ «μέτρον» (πρβ. ἀπ. 30) καὶ ἐνότητα· ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ «διακόσμησις» τοῦ ἐπιστητοῦ, ὅπερ δηλοῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνότητα, ὡς ἐπιστητόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ «πολλότητα» ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ διατεταγμένων ὄντων, εἶναι γνωστόν· φαίνεται ὅτι ἡ ἀνωτέρω σύγκρισις λαμβάνει χώραν καθ' Ἡράκλειτον μόνον, ὅταν ὁ ἀνθρώπειος νοῦς ἀδυνατῇ νὰ συλλάβῃ, ὅ,τι πέραν τῶν πολλῶν, ἄτινα ἀπαρτίζουν βεβαίως τὸ «Σύνολον» (= Σύμπαν) ὑπάρχει τὸ «ἐκ πάντων ἓν» δεῖγμα καὶ σύμβολον τῆς ἐνότητος.

γ') Ἐν ἄλλῳ τινὶ ἀποσπάσματι μνημονεύονται τὰ ἑξῆς: «Μεμνησθαι δὲ καὶ τοῦ ἐπιλανθανομένου ἢ ἡ ὁδὸς ἀγχι» (ἀπ. 71)².

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο καὶ πάλιν δὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐργασίᾳ τοῦ Capelle (ἐνθ' ἀνωτ. 126 - 157), ἐν ᾧ καθ' ἡμᾶς θὰ εἶδει νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὰ περὶ «Λόγου» ἀναφερόμενα ἀποσπάσματα τοῦ Ἐφεσίου· ὁ Ἡράκλειτος ἐνταῦθα συγκεντροῖ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ (μεμνησθαι) εἰς τὸν ἀνθρώπον, καθ' ὅτι οὗτος ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ βίου αὐτοῦ ἐπιλανθάνεται τοῦ Λόγου, ὅστις ὡς γνωστόν τυγχάνει κοινὸς εἰς πάν-

1. Πρβ. J. M c. Diarmid, Note on Heraclitus, fragment 124: American Journal of Philology 1941, 492 - 494 καὶ P. Friedlaender, Heracliti Frg. 124: American Journal of Philology, 1942, 336.

2. Πρβ. J. Bywater, Heracliti Ephesii Reliquiae, Oxford 1877, 188 ἀπ. 74, 75, 76. — J. Burnet, Early Greek Philosophy (4^η ἔκδοσις 1950 (μετάφρασις Γαλλιστὶ ὑπὸ A. Reymond)). — Diels-Kranz, Fragm. d. Vorsokr.³, σ. 177. — H. Gomperz, ἐν Hermes 58 (1923), σ. 42. — R. Walzer, Heraclito, σ. 147 - 148. — Πρβ. ἐπίσης καὶ Φίλωνα Ἰουδαίου, Περὶ προνοίας (ἐκδ. Wendland) 81, 4, 120.

τας¹ και βάσει τούτου δύνανται οἱ ἄνθρωποι νὰ γίνωσι δεκτοὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ φιλοσόφου (ἀνεξαρτήτως, εἰν τοῦτο ἔνεκα τοῦ « πεπερασμένου » τοῦ ἀνθρώπου δὲν κατορθῶται· πάντως ὑφίσταται ἡ προτροπὴ τοῦ Ἡρακλείτου, ὅπως μετέχωσι τοῦ Λόγου)· χαρακτηριστικὸν τυγχάνει τὰ ὅσα ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ 1^ῳ ἀποσπάσματι μνημονεύει² « ... τοὺς δὲ ἄλλους ἀνθρώπους λανθάνει ὁκίσα ἐγεθθέντες ποιούσιν, ὁκωσπερ ὁκίσα εὐθόντες ἐπιλανθάνονται » (= Σέξτ. Ἐμπ., Πρὸς Μαθημ., VII, 132. — Πρβ. ἔτι και ἀπ. 73: « οὐ δεῖ ὡσπερ καθέδοντας ποιεῖν και λέγειν »).

35. Περαίνων τὰς μνημονευθείσας ἀνωτέρω παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὰ διάφορα τοῦ Ἐφεσίου ἀποσπάσματα και τὰ τυχὸν ἐξ αὐτῶν προκύπτοντα συμπεράσματα θὰ ἤθελον ἔτι νὰ παρατηρήσω τινά, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς τῶν αἰσθήσεων ἐννοίας, διότι ὁ Ἴφ., πλὴν τῆς ἐννοίας τοῦ Θείου και κοινοῦ Λόγου χρησιμοποιεῖ και τινας τῶν αἰσθήσεων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀνεύρεσιν και « κτῆσιν » αὐτῆς· περιττὸν νὰ τονίσω ὅτι αἱ ὑπὸ χρησιμοποίησιν τυχὸν αἰσθήσεις δέον νὰ εὐρισκωνται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Θείου και κοινοῦ Λόγου (πρβ. Σέξτον Ἐμπ., Πρὸς Μαθημ. VII, 126 κ. εἰς: « ὁ δὲ Ἡράκλειτος, ἐπεὶ πάλιν ἐδόκει δυσὶν ὀργανῶσθαι ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν, αἰσθήσει τε και λόγῳ, τούτων τὴν (μὲν) αἰσθησὶν παρῆλθεως τοῖς προειρημένοις φυσικοῖς ἀπιστον εἶναι νερόμικεν, τὸν δὲ λόγον ὑποτίθεται κριτήριον. ἀλλὰ τὴν μὲν αἰσθησὶν ἐλέγχει λέγων κατὰ λέξιν « κακοῦ ἔχόντων » (πρβ. ἀπ. 107), ὅπερ ἴσον ἦν τῷ « βλαβάρων ἐστὶ ψυχῶν ταῖς ἀλόγοις αἰσθήσεσι πιστεύειν ». τὸν δὲ λόγον κριτὴν τῆς ἀληθείας ἀποφαίνεται οὐ τὸν ὁποιονδήποτε, ἀλλὰ τὸν κοινὸν και θεῖον ». εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τῶν αἰσθήσεων κατὰ τὸν Ἐφεσίον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προβῆ τις· κατ' ἀρχὴν προτιμᾷ οὗτος τὰς αἰσθήσεις ἴσρασιν και ἀκοήν³:

1. Πρβ. και ἀπόσπασμα 2 (= Σέξτ. Ἐμπ., Πρὸς Μαθημ. VII, 133): « Διὸ δεῖ ἐπεσθαι τῷ (ξυνῷ τουτέστι τῷ) κοινῷ· ξυνὸς γάρ ὁ κοινός, τοῦ λόγου δ' ἰόντος ξυνὸς ζώουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίαν ἔχοντες φρόνησιν ». — Ἰδὲ και ἀπ. 113: « ξυνὸν ἐστὶ πᾶσι τὸ φρονεῖν » (= Στοβ., Ἀνθολ. I, 179, Hense)· ὁ Capelle (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 126 - 157) θὰ ἠδύνατο νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὰ περὶ ἠθικῆς ἀποσπάσματα τοῦ Ἐφεσίου (ἰδὲ σ. 153), πλὴν τῶν ὑπ' αὐτῶν μνημονευομένων 41, 2, 112 και τὸ 47ον ἀπόσπασμα, ὅπερ ἔχει ὡδε: « Μὴ εἰκὴ περὶ τῶν μεγίστων συμβαλλώμεθα » (= Διογ. Λαέρτ. IX, 78).

2. Πρβ. W. Capelle, Das erste Fragment des Herakleitos, Hermes 1924, 190 - 204.

3. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Λόγου, διότι ἄνευ αὐτοῦ οἱ ὡς ἄνω αἰσθήσεις ἀποβαίνουσι μάργυρες κακοὶ και δὴ διὰ τοὺς ἔχοντας

«ὄσων ὄφεις ἀκοή)... ταῦτα ἐγὼ προτιμῶ» (ἀπ. 55 = Ἰππόλ., Περὶ αἰρ. IX 9)· εἶτα τοποθετεῖ εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα τῆς ἀκοῆς τὴν ὄρασιν : «ὄφθαλμοὶ γὰρ τῶν ὄτων ἀκριβέστεροι μάρτυρες» (ἀπ. 101a = Πολύβ., XII 27).

Ἄλλὰ καὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς ὀσφρήσεως ὁ Ἡρ. μνημονεύει πιστεύει δηλ. οὗτος ὅτι δι' αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν οἶον-δήποτε πρῶγμα, τὸ ὁποῖον ἤθελε προηγουμένως παραδοθῆ εἰς τὸ πῦρ· προφανῶς ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ καπνοῦ αὐτοῦ : «Εἰ πάντα τὰ ὄντα καπνὸς γένοιτο, ὄντες ἂν διαγνοῖεν» (ἀπ. 7¹ = Ἀριστοτ., Περὶ αἰσθήσ. 5. 443a 28). Ὅσον ἀφορᾷ τέλος εἰς τὴν τῆς γεύσεως αἰσθησιν ὁ Ἡράκλειτος προσβέβηκε ὅτι δι' αὐτῆς γινώσκουσι καὶ εἶτα ἐκλέγουσιν οἱ πάντες καὶ τὰ πάντα τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν : «θάλασσα ὕδωρ καθαρῶ-τατον καὶ μιαρῶτατον, ἰχθύσι μὲν πότιμον καὶ σωτήριον, ἀνθρώποις δὲ ἄποτον καὶ δαλέθριον»² (ἀπ. 61 = Ἰππόλ., Περὶ αἰρ., IX. 10).

Αὗται εἶναι ἐν ὀλίγαις λέξεσιν αἱ ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ἡμέτεραι παρα-τηρήσεις.

A. N. ΖΟΥΜΠΟΣ

« ψυχὰς βαρβάρων » : « κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὄφθαλμοὶ καὶ ὄτα βαρ-βάρους ψυχὰς ἔχόντων » (ἀπ. 107 = Σέξτ. Ἐμπ. VII, 126).

1. Περὶ H. Cherniss, Aristotle's criticism of the Presocratics (Bal-timore 1954), σ. 322. — H. Diels, Herakleitos κτλ. (2^α ἔκδοσις 1909), σ. 18. — Gigon, ἐνθ' ἄνωτ., 57-59. — M. Heidegger, Einführung in die Met., σ. 101. — Kirk, ἐνθ' ἄνωτ., 282-286. — A. Patin, Heraklits Einheitslehre, σ. 17. — Reinhardt, Parmenides, σ. 180, 2. — Zeller-Nestle, I, σ. 893.

2. Εἰς τὰ ἀνωτέρω δεόν νὰ προστεθῶσι καὶ ὅσα ὁ Φιλόσοφος περὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς ἀφῆς ἐπέβηκεν : « οἱ δὲ (περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Ἡράκλειτον) τὴν αἰσθησιν ὑπολαμβάνοντες ἐν ἀλλοιώσει γίνεσθαι, καὶ τὸ μὲν ὅμοιον ἀκα-θὲς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, τὸ δὲ ἐναντίον καθητικόν, τούτω προσέθεσαν τὴν γνώ-μην ἐκμαρτυροῦν δ' οἴονται καὶ τὸ περὶ τὴν ἀφῆν συμβαῖνον· τὸ γὰρ ὁμοίως τῇ σαρκὶ θερμὸν ἢ ψυχρὸν οὐ ποιεῖν αἰσθησιν » (Θεοφρ., Περὶ αἰσθ. I, 1). Περὶ καὶ A. N. Ζοῦμπον, Ὁ Ἡρακλείτειος Ἀλκμαίων ὁ ἐκ Κρότωνος, Πλάτων 7 (1956), σ. 5.